

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI VA AXAMIYATI.

Minovarova Go'zaloy Tojiboyevna

Sh.Rashidov tumani 27-DMTT tarbiyachisi

Annotatsiya: Yosh avlodni har tomonlama yetuk, axloqli, odobli kishilar sifatida kamol toptirish muhim vazifadir. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishning nazariy asoslari haqida so'z borgan.

Kalit so'zlar: ta'lim jarayoni, nutq faoliyati, programmalashtirish mexanizmi, nutq tovushlarini tanlash, shakl, tuzilish, ma'no, mazmun va mohiyat, uzluksizlik.

Annotation: It is an important task to develop the younger generation as mature, moral and polite people. This article discusses the theoretical foundations of speech development in preschool children.

Keywords: learning process, speech activity, programming mechanism, choice of speech sounds, form, structure, meaning, content and essence, continuity.

Аннотация: Воспитание подрастающего поколения как зрелых, нравственных и вежливых людей - важная задача. В статье рассматриваются теоретические основы речевого развития дошкольников.

Ключевые слова: процесс обучения, речевая деятельность, механизм программирования, выбор звуков речи, форма, структура, значение, содержание и сущность, преемственность.

Ta'lim-tarbiya jarayonida berilayotgan bilimlarning maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar tomonidan qay darajada o'zlashtirilishi tarbiyachi tomonidan qo'llanilayotgan uslublarga bog'liq. Shu bois bolalar nutqining rivojlantirishga tarbiyachining ta'sirini o'rganish muammoning dolzarbligini belgilab beradi. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni ta'lim jarayoniga tayyorlashda nutq faoliyatining ahamiyati kattaligi ta'kidlanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 30 sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQF-5198-sonli Farmonida belgilangan topshiriqlardan kelib chiqqan holda maktabgacha ta'lim sohasida davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlarini amalga oshirish, maktabgacha ta'lim muassasalarining ehtiyojlari asosida yetuk mutaxassislar tayyorlash, ilg'or pedagogik va innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish, shuningdek, o'quv va ko'rgazmali

materiallar tayyorlash choralarini ko'rish vazifalari mutasaddi tashkilotlar va ta'lim muassasalariga yuklatildi. Belgilangan vazifalarni amalga oshirish, islohotlar jarayonida ijtimoiy soha ob'yektlari sifatida – ta'lim muassasalariga katta e'tibor qaratish zaruratini keltirib chiqardi. Bu mavzuning dolzarblinini belgilaydi, kasb –hunar kolleji bolalarini ta'limdani yangilanish asosan davlat ta'lim standartlarini ishlab chiqishnin amalga oshirmay, balki ta'lim jarayoni orqali bolani o'z kelajanini yorqin tasavvur qila oladigan bu borada o'z taqdiri va o'z shaxsiga ongli munosabatda bo'lib turli faoliyatlarda o'zini o'zi rivojlantira oladigan erkin faol va mustaqil shaxsni shakllantirishni ko'zda tutadi.

Bolalarga to'g'ri ta'lim-tarbiya berish uchun ularni avvalo psixologik xususiyatlarni rivojlantirib olish muhimdir. Jumladan, nutq faoliyatining ta'lim-tarbiya jarayonidani o'rni juda katta.

Ergash G'oziyev ta'rificha, tilning barcha qoidalariga (orfografik, morfologik, sintaksik, leksik, orfoepik, lingvistik, fonematik, fleksiv va h.k.), qonuniyatlariga, mexanizmlariga (jonli ifodalarni mujassamlashtirgan holda) asoslangan tarzda, muayyan shartli alomatlar (grafiklar) yordamida shakl, tuzilish, ma'no, mazmun va mohiyatni uzluksiz, tadrijiy ravishda axborotlarga aylantirib beruvchi nutq turi yozma nutq deyiladi. (13.58)

Go'dakning hayotiy faoliyati va taqdiri uni qurshagan, parvarishlaydigan katta yoshdagilarga bevosita bog'liq bo'lib, uning barcha ehtiyoj va talablari faqat shular tomonidan qondiriladi. Psixologik iboralar bilan aytsak, kattalar bolaning fazodagi o'rnini uzluksiz, o'zgartirishi, almashtirishi natijasida unda ko'rish, eshitish, teri tuyush, haroratni sezish, ta'm bilish kabi sezgilar rivojlanadi (takomillashadi). Kattalar go'dak uchun yaratgan ob'ektiv va syb'ektiv shart-sharoitlar uning o'sishini belgilovchi muhim turtki vazifasini o'taydi.

D. B. El'koninning fikricha, katta yoshdagi odamlar go'dakni qurshagan voqelikning markaziy siymosi, muhim tarkibiy qismi hisoblanib, uning har qanday ehtiyojini qondirish bilan bog'liq muammolar uchun tayanch nuqtasi vazifasini bajaradi. Go'dak tabiiy-biologik jihatdan onadan ajralgan bo'lsa ham, aslida y bilan ijtimoiy bog'liqligicha qoladi. Frantsuz psixologi Anri Vallon go'dakda ijtmoiy ta'sirlanish ortib borishini atroflicha tadqiq qilgan olimdir. Uning ta'kidlashicha, yarim yoshli bolada boshqa odamlardan farqli ravishda javob reaksiyasi (ta'siri) o'zining yuqori bosqichiga ko'tariladi. Bola olti oyligida boshqa kishlarning imo-ishorasiz ta'siriga javob berishi (ta'sirlanishi) 50 foizni tashqil qiladi, yetti oyligida esa aynan shu reaksiya 20 foizga kamayadi, ammo imo-ishora orqali muloqot

41 foizga ortadi; yetti-sakkiz oylikda boshqa kishilarga talpinish, tabassym qilish birinchi yarim yillikdagidan to'rt marta ko'pdir.

M. YU. Kistyakovskaya bir yoshgacha bolalarda kattalar bilan muloqotga kirishishning murakkablashib borishini o'rganib, bolalar psixologiyasi fani uchun eng zarur materiallar to'plangan va ularni atroflicha izohlagan. Olimaning fikricha, 3 oylikdan 6 oylikkacha bolada katta yoshdagi odamlar bilan tanlab munosabatda bo'lish vujudga keladi. Uch oyli go'dak begonalar orasidagi tyqqan onasini ajrata olsa, yarim yoshdan boshlab esa begonalar ichidagi qarindoshlarini ham farqlay biladi. 3-4 oylik go'dak unga yuzlangan, erkalatgan, muloqotga kirishgan har qanday odamga tabassym qiladi yoki erkalanadi, 5-6 oylikda u muomala qilayotgan notanish shaxsga bir oz tikiladi, keyin yo kulimsiraydi yoki undan yuzini o'giradi, hatto, qo'rqib yig'lab yuboradi. Bolada o'zini parvarish qilayotgan, boqayotgan yaqin kishilarga bog'lanib qolish sodir bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, yosh avlodni har tomonlama yetuk, axloqli, odobli kishilar sifatida kamol toptirish muhim vazifadir. Tarbiyachining bolalar bilan mazmunli suhbatlar o'tkazishi, ularni g'aroyibotlar olamiga olib kirishi, faollik sari yetaklashi alohida ahamiyat kasb etadi. Bog'cha yoshidagi bolalarning nutq qobiliyatini rivojlantirishda ko'zlangan maqsadga erishish uchun ularning yoshi va psixologik xususiyatlarini hisobga olish shart.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Qodirova F.R., Qodirova R.M. Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: «Istiqlob», 2006.

2. Qodirova F.R. Nutq o'stirishni baholash uslubi // J.Sog'lom avlod uchun. 2008. № 4-5, 6-7 betlar.

3. Г.И.ХАСАНОВА “Таълим жараёнида дастурлаштирилган ўқитиш технологиясидан фойдаланишнинг афзалликлари” Жиззах: 2020. 420 бет. 223-225б

4.Хасанова, Г. (2021). Олий таълим муассасалари педагогларининг Креатив қобилиятларини ривожлантиришнинг мазмуни. Academic Research in Educational Sciences, 2(1), 778-782